

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ

Валентина Іванівна Ночовка,
спеціаліст вищої категорії,
директор Артемівської ЗНЗ I-III ступенів № 5
з профільним навчанням, Донецької обл.
м. Артемівськ, Україна

Олена Миколаївна Тимошук,
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист,
заступник директора Артемівської
ЗНЗ I-III ступенів № 5
з профільним навчанням, Донецької обл.
м. Артемівськ, Україна

ПРОЕКТ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ «УВІЙТИ У СВІТ РАЗОМ»

*«Освіта дітей з особливими потребами
є однією з основних завдань для країни.
Ми зобов'язані дати можливість кожній дитині,
незалежно від її потреб й інших обставин,
повністю реалізувати свій потенціал,
приносити користь суспільству
і стати повноцінним його членом»
Девід Бланкет*

Вступ. Освітній проект «Увійти у світ разом» розроблений для загальноосвітніх шкіл з інклюзивною освітою.

Цей проект розглядає можливий варіант організації навчально-виховного процесу для дітей з вадами у психофізичному розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу:

1. Розкриває підходи до вибору можливих моделей навчання.

2. Окреслює організаційно-методичні засади шкільного управління в навчальному закладі з інклюзивним навчанням, з метою створення комплексної системи умов (психолого-медико-педагогічних), які б сприяли засвоєнню знань, вмінь і навичок, адаптації

дітей з особливими освітніми потребами, їх особистісному розвитку.

3. Реалізація проекту відкриває перспективні зміни щодо:

– гуманного ставлення суспільства до дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– новим розумінням їхнього особистого становлення, створення альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки;

– механізмів для вільного вибору форм навчання дітей;

– конкретизованих методик, спрямованих на діагностику і корекцію показників розвитку учнів з вадами у психічному та (або) фізичному розвитку;

- усунення бар'єра у спілкуванні;
- успішну інтеграцію у соціальне життя школи;
- підвищення ефективності компенсаторної функції освіти.

Може бути корисним керівникам, практичним психологам загальноосвітніх навчальних закладів на початковій стадії впровадження інклюзивної освіти.

Зміст проекту

1. Анотація проекту.
2. Введення в проект.
3. Мета та завдання проекту.
4. Технологія досягнення цілей.
5. Етапи реалізації проекту.
6. Загальний очікуваний результат.

Актуальність проекту – досвід практичної педагогічної діяльності щодо управління діяльністю адаптивною школою, узагальнений досвід організації індивідуального навчання дітей з особливими потребами, в умовах загальноосвітньої школи, дав можливість проаналізувати факти, пов'язані з навчанням дітей з різними навчальними можливостями, особливостями психофізичного розвитку і природними здібностями. В цьому контексті зроблені висновки щодо необхідності створення спеціальних умов, спрямованих на продуктивне вирішення питань соціалізації та інтеграції таких дітей у суспільство.

Основна проблема – соціалізація дітей з обмеженими можливостями є складною із-за ряду перешкод: найчастіше це негативне ставлення до інвалідів у суспільстві, неприйняття їх однолітками, ізоляваність. Ці й інші фактори призводять до того, що такі діти переймаються почуттям власної неповноцінності, непотрібності, що ускладнює їх соціальне самопочуття і входження в суспільство в майбутньому. Ситуація ускладнюється також особливостями поведінки цих дітей, пояснюваним характером вад (занадто голосна розмова, не завжди контрольовані емоції) і певною упередженістю шкільного оточення (учнів, батьків, учителів).

Соціальна спрямованість – визначені проблеми дали поштовх до пошуку рішення, яким стало моделювання діяльності, спрямованої на створення комплексної системи умов (психолого-медико-педагогічних), які б сприяли засвоєнню знань, вмінь і навичок, адаптації цих дітей, їх особистісному розвитку. Цьому сприяє відкриття перспективних змін у системі спеціальної освіти в Україні, пов'язаних з новим ставленням суспільства до дітей з порушеннями психофізичного розвитку, новим розумінням їхнього особистого становлення, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб.

Це реально зробити в умовах загальноосвітнього навчального закладу, через впровадження різних моделей інтегрованого навчання дітей з вадами психофізичного розвитку. Їх вибір залежить від характеру вад, рівня психологічного та емоційного благополуччя інтегрованого.

Реалізація проекту потребує фінансування в межах коштів, виділених на організацію навчання за індивідуальними навчальними планами, за умови підвищення професійної компетентності педагогів.

Перелік заходів проекту – проект передбачає створення організаційно-педагогічних умов, які регламентуватимуть та регулюватимуть процес інтегрованого навчання, спрямований на розвиток системи психолого-педагогічного супроводу дитини з обмеженими можливостями.

Виникає потреба у формуванні портфеля діагностичних методик, анкет, внесення коректив до положень шкільного моніторингу, успішності, досягнення мети та завдань проекту сприяють інформаційно-просвітницькі та педагогічні заходи, спрямовані на підвищення компетентності батьків. Значна роль приділяється координації дій спеціалістів, що здійснюють інтегроване навчання: практичного психолога, класного керівника, учителів-предметників, логопеда, дефектолога, соціального педагога. Розв'язання проблеми стане реальним за умови набуття класними керівниками та учителями-предметниками спеціальних навичок та вмінь, тому необхідною складовою проекту є їх методична, психологічна та спеціальна підготовка.

Очікувані результати:

- підвищення рівня соціальної адаптації, отримання нових перспектив планування життя після закінчення школи і, як наслідок, більш успішна інтеграція дітей з особливими потребами у суспільство;
- підвищення результатів засвоєння ними державних стандартів освіти; розвиток навичок самостійної навчальної праці і підвищення відповідальності за навчальний результат;
- розширення загального кругозору;
- засвоєння нових технологій спілкування;
- сформованість в учнів, які розвиваються типово, системи ціннісних орієнтацій, розвиток толерантності у ставленні до дітей з обмеженими можливостями;
- підвищення професійної компетентності педагогічного колективу.

Цільові групи: учні з особливими освітніми потребами, учні загальноосвітніх класів, педагоги, класні керівники, практичний психолог, соціальний педагог, дефектолог, логопед.

Введення в проект

Цей проект дає можливість створити комфортне освітнє середовище для учнів з вадами у психофізичному розвитку, в умовах загальноосвітньої школи, підвищити рівень їх навчальних досягнень.

За статистикою 12,2% від загальної кількості дітей в Україні мають психофізичні порушення, 3% з них мають можливість відвідувати школу.

До недавнього часу навчання дітей з вадами у психофізичному розвитку здійснювалось в системі спеціальної освіти, в результаті ці діти ставали замкнутими, не здатними до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації в подальшому дорослому житті. А оточуюче середовище не розуміло їх, не

приймало, проявляло байдужість і черствість. Проблема інвалідності містить не тільки медичний аспект, а більше пов'язана з соціальною проблемою нерівних можливостей.

Для успішної соціалізації дітей з обмеженими можливостями об'єктивно необхідні додаткові ресурси суспільства, спрямовані на зміну середовища з тим, щоб воно стало максимально сприятливим для життєдіяльності цих дітей і сприяло їхній самореалізації.

Одним з варіантів розв'язання цієї проблеми є інклюзивна модель освіти, яка базується на дотриманні прав людини. Інклюзивна освіта – це динамічний процес, в якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, аби забезпечити рівні можливості.

Крім того, позитивним підсумком інклюзивного навчання вчені та психологи вважають уроки, які одержують діти, що розвиваються типово, допомагаючи учням з особливими потребами повноцінно брати участь в освітній і суспільній діяльності.

Визначені проблеми з урахуванням думки педагогічної науки дали поштовх до пошуку рішення, яким стало моделювання діяльності, спрямованої на створення комплексної системи умов (психолого-медико-педагогічних), які б сприяли засвоєнню знань, вмінь і навичок, адаптації цих дітей, їх особистісному розвитку, за рахунок реалізації реабілітаційних та інтегративних функцій адаптивної школи.

Рішення ґрунтується на сучасних підходах до реконструювання системи спеціальної освіти в Україні на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб. В країні розпочато навчання цих дітей в загальноосвітньому просторі, з метою реалізації основних положень Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про збереження виживання, захист і розвиток дітей та Національних програм щодо соціально-педагогічної підтримки дітей з особливостями психофізичного розвитку і їхніх батьків. Воно здійснюється за двома напрямками: перший – інтегроване навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи, другий – інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими однолітками. Тобто, розвиток і гуманізація освітньої системи приводять до впровадження різних форм інтегрованого навчання дітей особливими освітніми потребами у масову школу.

Це підштовхнуло авторів проекту до вибору його теми з перспективою моделювання інтегрованого навчання, в умовах загальноосвітнього навчального закладу, з урахуванням характеру вад, рівня психологічного та емоційного благополуччя. Така освітня модель дозволяє не відривати дитину від сім'ї й суспільства, сприяє природному процесу її соціалізації,

надає можливість батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку вибирати форми і види майбутньої освіти.

Реалізація проекту потребує фінансування в межах коштів, виділених на організацію навчання за індивідуальними навчальними планами, за умови підвищення професій.

Мета і завданнями проекту

Проект базується на ідеях законодавства України та міжнародних нормативно-правових актах у сфері забезпечення права на освіту людей з особливими освітніми потребами. Педагогічний колектив школи має досвід моделювання адаптивної школи, концептуальною засадою якої є рівні можливості для навчання та розвитку всіх дітей поза залежності від їх навчальних можливостей, природних нахилів та психофізичних особливостей. Вибір моделі зумовлений особливістю учнівського контингенту, яка характеризується неоднорідністю: з одного боку – учні з високим рівнем мотивації та природних можливостей до навчання, з іншого – класи педагогічної корекції на базі школи, 79 дітей з особливими потребами в навчанні.

Виходячи з цього, визначена **місія навчального закладу**:

- одержання базової і повної загальної середньої освіти кожним учнем на максимально можливому для нього якісному рівні і відповідно до реальних індивідуальних можливостей;
- адаптація освітньої системи до потреб дитини, оптимізація умов для розвитку особистості, формування її інформованості і функціональної грамотності;
- надання реальних можливостей *самоствердження в найбільш значущих для учня сферах життєдіяльності*, де у максимальному ступені розкриваються його здібності і нахили;
- адаптація учня до швидкозмінних умов життя, до реалій суспільного розвитку, задоволення освітніх потреб учнів, батьків, соціально – економічного замовлення регіону.

Мета проекту – підвищення доступності і якості освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу, забезпечення їх оптимального розвитку, успішної інтеграції в соціумі.

Проект передбачає створення системи безперервного, комплексного, індивідуалізованого психолого-педагогічного супроводу інтегрованого навчання дитини з особливими потребами в умовах ЗНЗ, **сприяє** гуманізації навчально-виховного середовища, визнання вчителями, батьками, однолітками права дитини на якісну освіту і повноцінне соціальне життя.

Завданнями проекту щодо інтеграції дитини з особливими потребами у ЗНЗ є:

- попередження виникнення проблем розвитку дитини;
- допомога (сприяння) дитині у розв'язанні актуальних проблем розвитку, навчання, соціалізації: труднощі у навчанні, проблеми з вибором освітнього

і професійного маршруту, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємин з однолітками, вчителями, батьками;

- вибір освітніх програм, з урахуванням характеру вад, стану психологічного та фізичного здоров'я учня;

- формування психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, учителів;

- розробка програмно-методичного забезпечення інклюзивної освіти на рівні навчального закладу.

Технологія досягнення мети

Якість досягнення мети проекту залежить від правильного вибору технології. Для регламентування та регулювання процесу інтегрованого навчання передбачається створення пакета документів:

- локальних нормативних актів, наказів, плану внутрішнього шкільного контролю з цього питання;

- підходів до формування класів та груп;

- розподіл функціональних обов'язків в рамках інклюзивної освіти;

- виявлення і аналіз узагальненого досвіду і його поширення серед педагогів школи;

- вивчення освітнього замовлення з боку батьків самої дитини, як дитина повинна відвідувати школу, чого повинні його там навчити, як розв'язувати проблеми взаємодії з однокласниками тощо;

- формування позитивного ставлення з боку батьків інших дітей до спільного навчання дітей з вадами в загальноосвітніх класах.

В основу навчання та розвитку учнів покладено диференційований підхід, на основі результатів психолого-педагогічної діагностики, що гарантує навчання на рівні державних освітніх стандартів.

Технологія досягнення мети передбачає моделювання інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір. Модель інклюзивного навчання дитини, з особливими освітніми потребами, визначається з урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку, характеру необхідної корекційно-розвиткової роботи для задоволення соціально-освітніх потреб, кадрового потенціалу для забезпечення психолого-педагогічного супроводу за даною моделлю. Залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу передбачає визначення для них однієї з базових функціональних моделей інклюзивної освіти:

I модель: постійна повна інтеграція передбачає спільне перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку, рівень якого наближений до вікової норми (порушення слуху, мовлення, зору) з їхніми здоровими однолітками в рамках одного класу. Наповнюваність учнів є меншою, ніж у звичайних класах. Навчальний процес здійснюється за програмами загальноосвітньої підготовки, посилюючи для дітей, за умов кваліфікованої, спеціалізованої корекційної допомоги. Ця допомога здійснюється у позаурочний час асистентом вчителя, який володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Він

надає психологічні і корекційні послуги. Оплата його здійснюється в межах, передбачених на організацію індивідуального навчання, згідно рішення медико-психолого-педагогічного консилиуму.

II модель: постійна неповна інтеграція: спільне навчання дітей з рівнем психологічного розвитку не набагато нижчим рівня вікової норми (2-4 особи на клас) з їхніми здоровими однолітками в рамках одного класу. Навчальний процес здійснюється за програмами загальноосвітньої підготовки, проводяться диференційовані контрольні роботи рішенням медико-психолого-педагогічного консилиуму. Окремо проводяться корекційні заняття з психологом та додаткові заняття з базових предметів. Оплата здійснюється за рахунок годин, виділених на індивідуальне навчання

III модель: постійна часткова інтеграція для дітей, що спроможні на рівні зі своїми однолітками оволодіти лише частиною необхідних вмінь та навичок, проводити з ними частину навчального та позакласного часу. Можуть відвідувати окремі кроки з класом, для чого до розкладу вносять зміни.

IV модель: систематична тимчасова інтеграція: мінімальне використання спілкування дітей з обмеженими можливостями розвитку та нормально розвинутими однолітками. Спільні заходи не менше, ніж двічі на місяць, також сумісно організована діяльність в рамках додаткової освіти (гуртки, секції, факультативи).

Рішення про вибір моделі навчання приймається шкільним психолого-медико-педагогічним консилиумом на основі рекомендацій, наданих міською психолого-медико-педагогічною консультацією.

Значна роль приділяється залученню спеціалістів, що здійснюють інтегроване навчання: практичного психолога, класного керівника, учителів-предметників, логопеда, дефектолога, соціального педагога та координації їх дій. Розв'язання проблеми стане реальним за умови набуття класними керівниками та учителями-предметниками спеціальних навичок та вмінь, необхідних для ефективної організації навчально-виховного процесу дітей з вадами у психофізичному розвитку. Саме тому, необхідною складовою проекту є їх методична, психологічна та спеціальна підготовка.

Зміст освіти реалізується через індивідуалізовані навчальні плани, що містять ідентифікаційну інформацію, відомості про рівень розвитку дитини, одержані у процесі оцінювання, інформацію щодо впливу вад дитини на її здатність до успішного навчання у звичайному класі. Таким планом визначаються цілі і завдання навчання, навчальне навантаження, додаткові освітні послуги, шлях модифікації класного середовища, термін дії плану.

Специфіка освітнього процесу в системі інклюзивного навчання складається з організації індивідуальних і групових (класно-визначених) занять.

Навчально-виховний процес відбувається в умовах закладу модульного типу, особливістю якої є завершеність і узгодженість циклів пізнання, зменшення щоденного навчального навантаження. Тривалість

модулів – 130 хв. (1 клас), 230 хв. (2-4 класи) – сприяє постійній психофізичній готовності й інтелектуальній здатності дитини до продуктивного навчання.

Висновки про ефективність навчання впливають з результатів **моніторингових досліджень**, на основі порівняльно-динамічної методики, з урахуванням стартового потенціалу інтелектуального розвитку учня.

Інноваційний характер спроектованих змін потребує контролю за ситуацією: вплив спільного навчання на рівень засвоєння державної програми звичайними дітьми, наявність динаміки показників вихованості, толерантності класних колективів, визначення соціального статусу дитини з вадами, реалізація нею природних можливостей, сформованість особистісних якостей, адаптація до навчання в умовах загальноосвітнього класу.

Етапи реалізації проекту

Термін дії проекту: з 01.03.2010 р. по 30.12.2015 р.

Підготовчий етап: 01.03. 2010 р. – 01.08. 2010 р.

– Співставлення потреб і реальних ресурсів школи щодо надання освітніх послуг учням з особливими освітніми потребами в умовах школи, визначення проблеми для розв'язання.

– Вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду роботи з цього питання.

– Методичне і теоретичне обґрунтування форм і методів розв'язання проблеми.

– Укладення угод з обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, Слов'янським державним педагогічним університетом для забезпечення наукового керівництва та консультування щодо реалізації проекту.

– Моделювання системи роботи закладу щодо створення організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір.

– Виявлення кола проблем, що існують у родинах, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

– Розробка критеріїв оцінювання проекту.

– Створення портфеля діагностичного інструментарію психолого-педагогічної спрямованості, для визначення ефективності створення організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір.

– Презентація проекту педагогічній та батьківській громадськості.

– Формування суспільної і педагогічної думки щодо запропонованого проекту.

Основний етап: 01.08. 2010 р. – 01.08. 2015 р.

– Реєстрація учасників проекту, створення команди проекту зі складу педагогічних працівників, психологів та соціального педагога.

– Ознайомлення учасників проекту з планом заходів щодо його реалізації.

– Визначення функціоналу кожного учасника в проекті.

Етап рефлексії: 01.08. 2012 р. – 30.12. 2015 р.

– Формулювання критеріїв досягнення цілей і показників результативності проекту.

– Рефлексія щодо участі у проекті «Увійти у світ разом».

– Аналітичний семінар з питань соціальних і освітніх ефектів реалізації проекту.

– Проведення шкільної науково-практичної педагогічної конференції «Організаційно-педагогічні ресурси інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір».

– Подання творчих доробків учителів ЗНЗ за наслідками реалізації проекту.

– Узагальнення матеріалів за наслідками реалізації проекту.

– Оприлюднення результатів проекту серед педагогічної спільноти.

Загальний результат реалізації проекту

Очікувані результати проекту полягають у надбанні практичного досвіду щодо створення організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір, що дозволяє підвищити якість надання їм освітніх послуг, покращити результати навчання та соціальної адаптації. За наслідками реалізації проекту формуються продукти інтелектуальної, дослідницької та методичної діяльності учасників проекту, які допоможуть педагогічним колективам у пошуку оптимального варіанту реалізації права учнів з вадами у психофізичному розвитку на отримання якісної і доступної освіти.

Термін реалізації проекту розрахований на три роки. За цей час робота колективу школи над створенням системи організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір заклала:

– **правові основи** для регулювання відносин між учасниками навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної школи;

– **організаційні основи** для залучення дітей з вадами до навчання в загальноосвітньому закладі, до забезпечення безбар'єрного фізичного середовища;

– **управлінські основи** для впливу на показники якості освіти, розвитку особистості учнів з особливими потребами.

Через створення системи організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір реалізуються основні **принципи інклюзивної школи:**

– навчання всіх дітей разом за місцем проживання;

– визначення і врахування різноманітних потреб своїх учнів шляхом узгоджених різних видів і темпів навчання;

– забезпечення якісної освіти для всіх;

– додаткова допомога дітям з особливими потребами для успішного процесу навчання.

Використані літературні джерела

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти.
2. Концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в найближчі роки та на перспективу. АПН України. Інститут спеціальної педагогіки.
3. Проект «Положення про спеціальні класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку».
4. Інклюзивна освіта: Особливій дитині – особлива увага : практико-орієнтований посіб. / Г. М. Уманець, В. О. Кулеш, О. В. Кобзар. – Донецьк: Витоки, 2010. – 136 с.
5. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
6. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. Елен Р. Даніелс і Кей Стаффорд / Товариство «Надія» Україна. – Вид. 2-е. – Львів, 2002.
7. Науково-педагогічна майстерня: Наук.-метод. посіб. – Донецьк: Витоки, 2008.
8. *Стабс С.* Інклюзивное образование при ограниченных ресурсах : пособие. – 2002.
9. *Мченская Т. Н.* О диагностических и реабилитационных мероприятиях Центра диагностики и консультирования с детьми с особыми образовательными потребностями и их родителями в рамках сетевой организации психолого-медико-педагогического сопровождения.

